

"הנוסח "עלינו" נחקן על ידי אנשי כנסת הגדולה ולפיכך הוא מאוי בסדר התפילה של כל עדות ישראל כפי שיוכה הקורא מרשימת המקורות דלקמן, שמונים וששים במספח כל המקורות הללו היו למראה עיני הכותב.
יש שעשו פשרה ואמרו שהדיקים שהם המרכבה לשכינה אומרים 'עלינו', ואלו האנשים הפשוטים ראוי להם לומר 'אלינו'.

"הנה, אלו היינו מולאים גירסא זו ולו במחזור אחד ויחידו לפני סטנוב, לא היינו חוקעים עצמנו לדבר זה, אבל מכיון שאין שום מקור לפני סטנוב זו מודפס אלינו, וגם אחריו מלאנו עשרות רבות של מקורות שלא שינו את הנוסח הישן, רשאים אנו לומר שאילו היו יודעים שהמקור הטוב לנוסח זה הוא יתחק סטנוב, לא היו משתדלים ליישב הנוסח".

ובסיום המאמר כתב בזה"ל: "ולסיום ראוי לציין שהר"ה הלל הוא ר' וואלף הידנהיים במחזור לפסח דפוס ראשון, רעדלהיים תק"ס אכן כותב אלינו [א"ה], עיין לעיל שהוא הסתמך בנוסחאות התפלה על יתחק סטנוב, אבל לאחר מכן חזר בו, שכן בסדורו "שפה צרורה" מהדורה שמינית - שנדפסה סמוך לפטירתו - רעדלהיים תקל"ז כותב: שובה עלינו, כצכל הסידורים, וכמנהג שנהגו בכל תפלות ישראל", עכ"ל.

גם ידידי הג"מ דוד יתחקי שליט"א במאמרו בקובץ ה"ל מלא לנכון להעיר על ענין זה, ושם העיר גם על שבוש אחר שהוא מילירותיו של סטנוב ה"ל לגרום בחפלת מוסף דשבת ר"ח ודשלב רגלים ור"ה ויו"ה כ"כ "מפני הירד השלושה במקדש" ולא כגירסא המקורית "מפני הירד שנשתלחה במקדש" (א) ואחרי שהעיר למה שרצה המדקדק ר' זלמן העניא לתקן בנוסח תפלת יולר דשבת ציום השביעי "עלה" (עיין ברשימה דלעיל בערכו) מסיק בזה"ל: "העתיקתי דברי שני המדקדקים האלה במלואם צלי להעתיק הטענות נגדם. כי מי ישמע לחולפתם לשנות נוסח כל הסידורים הישנים כפי הודאת עצמם [בשנוי מורגש מאוד שאי אפשר לתלותו בטעות המעתיקים] צלי שום מקור ע"פ טענות מגוחכות כאלה. ואין ראוי לציין אפילו כנוסח אחר, כי לא היה ולא נברא, ולא תוקן ע"פ שום גדול", עכ"ל.

ומצאתי לנכון להוסיף, שהשבוש בנוסח שובה אלינו במקום שובה עלינו, הוכנס ע"י "המדפיסים המדקדקים" לכל התפלות בהם הוזכר נוסח זה, כגון בחפלה שאחר סדר קרבן פסח ובחפלה מספר עבודת הקודש להרחי"א ז"ל בחפלת "תשל"ך" דר"ה, אע"פ שבספרים בהם נדפסו תפלות אלו במקומם מפורש כגירסא הנכונה ודו"ק בזה.

פרק רביעי: קונהם או קונם

(א) אני ערס אכלה לדבר בענין נוסחאותיו המדויקות והמזוקקות של הג"מ שצתי סופר ז"ל בסידורו, מלאתי לנכון להעתיק כאן מה שכתב בהקדמה הכללית לסדורו פרק ז' בהגבה, אודות דקדוק תיבת "קוניהם" (ולא "קונם") המופיעה ארבע פעמים בסדר התפלה, שהעתיקתי בספרי "אות חיים" מדור "חיים וחסד השלם" עמ' ר"ג והוצאה כאן בשביל איזה דברים שנוספו לי צדדן וכדלהלן.

(ב) וז"ל שם: דקדוק מלת קוניהם שבצרכת יולר. מלת רלון קוניהם מאחר שבאה לידי אמרתי לגלות טעות קצת בני עצמו, המתחכמים ואומרים בברכת יוצר אור

(א) שם לין לעוד שני שבשים "קולרת" סטנוב (בחפלת מוסף דר"ה), ודברות קדשך הדל"ח בפת"ח במקום בחיר"ק, וכן במוצא עלינו בתורתך במקום הנוסח האמתי שהוא במוצא, עיי"ש.

וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם ואינם רוצים לומר קוניהם, ובאמת קוניהם הוא הנוסח האמתי, כי כן הוא גם בספר אבודרהם ובסדורי ספרד ובסדור מהר"ר הירן ובכל סדורי קלף ומחזורים שראיתי, וגם בספר שבלי לקט צענין ר"ח הלכה מ"ו כתוב בצרכת הלצנה לעשות רצון קוניהם, והוא לשון רבים ליחיד בלשון תפארת, כמו שנמצא בפסוק בורא שמים ונוטרים (ישעיה מ"ב ה') ורבים כמוהו במקרא לאין מספר. לכן אין לשנות המטבע שטבעו חכמים כי אולי היתה להם כונה לסוד נסתר בענין ^{אוצר החכמה} הספירות.

ושמעתי קלח מדקדקים דקדוקי עניות המשנים ואומרים קונם, וכן ציואר של שבת נא"ה: כוונתו לחיבה זו בתפלת אל אדון וכמו שכתב צפנים הסדור במקומן ובאצ הרחמים של שבת ובצרכת הלצנה לעשות רצון קונם, ובדאי כל המשנה ידו על התחתונה, ובסדור פראג כתוב קונם בלא יו"ד אחר הנו"ן, וכן הוא בסדור מהרש"ל, וכתב וז"ל: רצון קונם בלא יו"ד וציו"ד משתמע חירוף דהוי לשון רבים, וכן לפני יו"י עושו חסר יו"ד ודו"ק עכ"ל. וגם זה נכון הוא, אך יש להפליא על הגאון מהרש"ל שחיס, האחת למה הביא פסוק עושו שהוא למדברים בעדס שיש נו"ן אחר הנו"ן, כי כן לו להביא פסוק שיש ה"א אחר הנו"ן כמו שיש במלת קוניהם, כגון וישכח ישראל את עושהו (הושע ח' י"ד) או פסוק ידע שור קוניהם (ישעיה א' ג'), שמלת קוניהם הוא ממש מלשון קוניהם וכתובה חסר יו"ד, והשניית שכתב ציו"ד משתמע חירוף והלא נמצאים הרבה פסוקים מדברים נגד הש"י לשון רבים כמו אני יי אלהיכם (ויקרא כ"ו י"ג), איך אלוה עושי (חיוב ל"ה י'), ישמח ישראל בעושי (תלים קמ"ט ב'), והם באים בלשון תפארת ליחיד לשון רבים כמו שכתב הרד"ק במכלול צפון האצן העשתי עשרה.

והכלל היוצא לנו מזה שאין לשנות ולומר קונם כדעת המתחכמים, רק הנכון הוא לומר קונם בלא יו"ד אחר הנו"ן, כי כן כתב הרד"ק בזהדיא במכלול צפוניי הצינוני לנסתרים וז"ל: פוקדס גואלס חזק (משלי כ"ג י"א), או פוקדס צפוניי עי"ן הפעל או בפתח, ואם לא נמצא כן עם היחיד בזה"א מ"ס הנה מלאנו ישפטו אותם (יחזקאל כ"ג מ"ה) כמו אותם, וכן המתנבאות מלכזן (שם י"ג י"ז) עכ"ל, ר"ל שהוא כמו המתנבאות מלכזן. ונקדה הנו"ן במלת קונם צר"י להורות על ה"א למ"ד הפעל הנחה כי שרשו קנה.

וברבות הימים הקרה יו"י לפני סוד צרכת הלצנה להמקוצל האלהי החכם ר' יצחק אשכנזי לוריא, אשר אין ספק שראה בסנהדרין דף מ"ב ע"א בנוסח צרכת הלצנה לעשות רצון קונם, עם כל זה כתב בנוסח הצרכת לעשות רצון קוניהם. וכתב בפירושו וז"ל: ואומר קוניהם לרמז לשני שמות של קונה, שהם מלוי אה"ה ציודי"ן שהוא בנלח, לעשות רצון קוניהם לשני שמות של אימא שהם המאירים בכל העולמות, עכ"ל. ונחתי שבת והודיה לאל שכוונתי דעת הגדול כמה שכתבתי לעיל אולי היתה להם בזה כונה לסוד נסתר צענין הספירות. צרוך קונה שמים וארץ שחלק מחכמתו ליראיו. - עכ"ל

הג"מ שצתי סופר ז"ל

והמעיון בדברים הנו' יראה שמהר"ש סופר הכריע לומר "קונם" בכל הפעמים שבתפלה וכן כתב צפנים סדורו, ועמיו נוצעים הן מלד המסורת והן מלד

יב) בספרי "טברת השבח כהלכה" ח"א עמ' קט"ז אות י"א ד"ה וכן, בנחתי דברי בריא"ז מרגליות ז"ל: "ידוע לן כי רבינו האריז"ל כל דבריו נאמרו ע"פ ששה פעמים בנלח וטעם כז' על פי הסוד ואטו משום שגילה עמו השביעי על פי הסוד לא נשמע כמוהו מה שאמר קודם ששה פעמים על פי נלח"א". ודו"ה בזה.

הקבלה וכן מלד הדקדוק. ומלאחי לנכון ללרף כאן איזה רישומי דברים ביחס לכל אחד מארבעת הפעמים שאנו מזכירים תיבה זו, ובפרט שכפי הנראה לא היו דבריו למראה עיניהם של הרבה גדולי עולם שדנו בזה.

(ג) לשיטת הגר"א צ"דיוקים בנוסחי התפלות והברכות שנדפסו בשו"ע אור"ח ונערכו ע"י הג"מ מנחם מענדל ז"ל משקלוב, י"ל בכל מקום וגם בתפלת יולר קונס דוקא ולא קוניהם [אוצר החכמה] וולא הסביר הטעם, ודלא כמו שהביא בבאר היטב סי' נ"ט סק"א בשם שר"ת לחם רב (הוא בעל הלחם משנה על הרמב"ם שהבאחי דבריו לקמן אות ז') והאריז"ל וע"ת ורוב פוסקים דבתפלת יולר יש לומר דוקא קוניהם ולא קונס, וכן הכריע בשע"ת שם סק"א, ודלא כ"א ד"ל קונס שהוצא בזה"ע שם. ובאשל אברהם להגה"ק מצוטטשטש ז"ל צ"ל צ"א הביא דברים אלו וכתב דדעת הגה"ע נתפשטה בעולם יותר, אמנם ציור דשבת כתב על דרך הפנימיות היה מקום לומר קונס בשבת [בכל מקום] ולא קוניהם, אלא שהפוסקים לא חילקו בין תפלת חול לתפלת שבת.

(ד) ובתפלת אל אדון סבירא ליה לבעל "אשל אברהם" הנז', דאף שבאבודרהם כתב לומר "קוניהם" מכל מקום י"ל שם קונס דוקא, כיון דבלאו הכי גם בחול יש חולקים וגם בשבת עדיף לומר "קונס" כ"ל, וגם שהוא מכוון מלד שם בן ע"צ שכל תיבה אחת מתפלה זו מכוון כנגד אחד מהשמות נשעל זה הוסד מאמר "אדון כל" להגה"ק ממונקאטש ז"ל וגם הוא גורם כאן "קונס". ובספר ליקוטי מהרי"ח בסדר תפלת שחרית דשבת הביאו וכתב דכן הוא מנהג דידן עיי"ש [אצל בסדור הגריעצ"ן כתב לומר ^{אמ"ח 1234567} "קוניהם" וכ"ה בסדור הרש"ש].

(ה) ובתפלת אב הרחמים - הנה מהר"ש סופר בסדורו כתב בתחלה לעשות רצון "קונס" ואח"כ תיקן לומר "קוניהם" בדבריו הנז', ולפי דברי "אשל אברהם" הנז' שבשבת יש ענין לומר דוקא "קונס", אם כן אין לחלק בזה בין תפלת אל אדון לתפלת אב הרחמים. ויש להוסיף דלפי הנראה משיטת מהר"ש סופר הג"ל ומדבריו בפנים ההקדמה שם, וכמו שהעתיקתי הענין בספרי "אות חיים" הנז' לעיל אות א', עולה יפה יותר לפי הדקדוק תיבת "קוניהם", ולכן י"ל בנוסח זה גם היכא דלא תקנו כן אנשי כנסת הגדולה, דוגמת תפלת אב הרחמים דין.

(ו) ובנוסח צרכת הלצנה - שלדעת מהר"ש סופר י"ל "קוניהם" ושכן הוא ג"כ על פי האריז"ל (ג), ועיין בליקוטי מהרי"ח בסדר ראש חודש שהביא מדברי המהר"ל מפראג בספרו "נתיבות עולם", שאף האומרים בצרכת יולר "קוניהם" יאמרו כאן "קונס", ולפי הטעם שהביא י"ל דגם בתפלת אל אדון ז"ל "קוניהם" ואולי גם בתפלת אב הרחמים י"ל "קוניהם", יעו"ש.

(ז) ובשו"ת לחם רב הנז' לעיל אות ג' מביא ראייה מלשון "קוניהם" המוזכר בצרכת הלצנה בנוסח הרי"ף והרמב"ם, לנוסח צרכת יולר דגם שם י"ל "קוניהם", ולפי דבריו זהו הנוסח העיקרי בכל מקום והביאו בשו"ת "שמן רקח" ח"ג אור"ח סי' ל"ב, ומלאחי לנכון להעתיקו כאן מדיש זו חיזוק לשמירת נוסחאות הקדמונים בתפלה ואינו מאי ציד כל אדם. [בתשובה זו מכה בעל שמן רקח על קדקדס של המשנים ניקוד תיבת "הגשם" שבצרכת הגבורות, כמוצא בספריי באורך].

(ג) בספרי "אות חיים" הנז' בתחלת דבריו, כבר הערתי אל דברי ספר "כף החיים" סי' תכ"ו אות ו' ולסדורי האריז"ל המפורסמים, דלע"ג שלא הדפיסו בפנים הצרכה "קוניהם" אע"ג שהביאו הכוונה המוזכרת בדברי מהרש"ם בפנים. אבל הוא כתב שגם נוסח הצרכה מופיע בכתבי האריז"ל דל"ל "קוניהם" ובאמת כ"ה בסדור הרש"ש עיין לעיל פ"ג בדברי הגה"ה ממונקאטש ובהערתי שם ואכמ"ל.

וז"ל שם אות ג': "הגיע לידי מכתב מאחד ממדקדקי זמננו, שכתב שכל העולם עושים ומחריפים ומגדפים באשר שהוא לשון רבים, והאריך בפטומי מילי בעלמא ונעלם ממנו ולא ידע מה שכתב בחשוכה לחס רב סי' א', והנני מעתיק רוב דבריו כי ספר זה אינו צנמלא. וז"ל השואל: ילמדנו רבינו בחפלה השחר שאנו אומרים עושים רלון קוניהם, אי יש לגרום קונם משום דאין שייך לומר קוניהם שהוא לשון רבים חלילה, או אם נגרום כאשר מלאנו מקדמונינו זקנינו ע"ה שכן כתוב בכמה מחזורים חדשים גם ישנים, ושמה כך מסרוהו אנשי כנסת הגדולה כו'.

"והשיב מזקנים אחזקון, אשו ביקום אנן לבטל נוסחה הקדומה הנאמרת מפי סופרים ומפי ספרים זקנים עם נערים, ואף על גב דנפרק היו בודקין איחא בגמרא גבי צרכה הלצנה ששים ושמיים לעשות רלון קונם, וכן כתב העור בהלכות ראש חודש וכן הרא"ש ז"ל בפסקיו, מכל מקום הרי"ף ז"ל כתב סוף פרק חפלה השחר רלון קוניהם בצרכה זו, וכן הרמב"ם בהלכות צרכות, ומיניה נלמד לחפלה השחר. ואף על גב דמשמע ח"ו ריבוי רשויות אין לחוש דהרי מלאנו בשופטים מקרא כתוב והנה אדוניכם נופל מת, וכן כתוב בישיעה ומכרתי את מלרים ציד אדונים קשה, אף על גב דכתב שם רש"י כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים כו' דמשמע דוקא בלשון אדנות אמרינן הכי ולא בלשון אחר, לאו דוקא, דהרי מלינו בורא שמים ונועיהם, ובסוף תהלים ישמה ישראל צעושין, ובישיעה גם כן כתוב בועליך עושין, וכתב הראב"ע דהוא לשון רבים על דרך מלת אלהים ואדונים, וכן בפרשת בראשית שנאמר אלהים בלשון רבים בדרך חשיבות, אם כן כמו שאנו אומרים אלהים אדונים עושים לאל יתצרך, כן נאמר קוניהם אף על פי שהוא יחיד שהוא לשון מעלה לו - עכ"ד בזה.

"ואחר כך הוקשה לו, דמציא כמה ראיות בחפלה יש לומר בלשון מצורר ביותר ולא יפול צו הטעאה כלל, ואם כן לכאורה היה ראוי לומר קונם דהוא לשון מצורר, ומתוך על זה וז"ל, דלא נאמר דלריך לומר בלשון מצורר אלא בחפלה שאנו אומרים אבל בתוארי האל יתצרך אין לנו לריבם לכך, דדי לנו שנאמר התוארים כמו שכתובים בתורה. וחדע לך שאנו אומרים בחפלתינו אלהים אף על פי שהוא מורה על הריבוי, ולא היה לנו לומר לשון שיפול צו הטעאה אלא ודאי דיש לחלק בין תוארי האל יתצרך, והציא שם עוד ראיות לדבריו ומסיק דאין לשנות המנהג לומר רצון קוניהם."

ובשו"ת שמן רוקח מסיק שם על דברי שו"ת לחס רב דין בזה"ל: "וכך רואה היך נלחץ עצמו שלא לשנות הנוסחא האמורה במחזורים וסידורים, ואף שצגמרא וברא"ש והעור נמלא במקום אחר תיבת קונם וכו'", עיי"ש.

(ח) ובענין זה מלאתי שנשאל עליו גם מהר"י ך' עזראיז) ונדפס בתשובותיו סימן י"ג וז"ל:

שאלה, ילמדנו רבינו, בחפלה השחר שאנו אומרים רלון "קוניהם" אם יש לגרום קונם ואם האומרים קוניהם הם עושים.

תשובה: אם באנו לשבש הנסחא הכתובה צ"ל לא במקום אחד לצד נפל השיבוש כי אם בכמה מקומות שאנו אומרים לשון זה, שהרי גם בחפלה יום השבת אנו אומרים שמחים באלהם וכו' עושים באימה רלון קוניהם. גם בצרכה הלצנה גם כן אנו אומרים

(יד) נמנה בין תלמידי המהרשד"ם ומחבר הספרים "עצמות יוסף" על מסכת קדושין "ומשא מלך" על עניני מסים (נד' בשאלוניקי שס"א) וגם מהר"א צוען בעל ה"לחם משנה" ושו"ת "לחם רב" הנו' באת ז' פנים היה מחלמידי המהרשד"ם. שניהם היו בני דורו של מהר"ש סופר ולדבר אחד נחוונו כמפורש בדבריהם. אלא שמהרש"ם מדגיש בצורה ברורה יותר את גדר ה"לכתחלה" שבאמירת "קוניהם".

[1234567]

ששים ושמיים לעשות רצון קוניהם וכ"כ בכל המחזורים, וכנוסח זה הביאו הרי"ף ז"ל
 בנוסח הברכה צפ' תפלת השחר. איברא דבגמ' בסנהדרין פ' היו בודקין (דף מ"ז ע"א)
 איחא ששים ושמיים לעשות רצון קונם וכ"כ בנוסח פסקי הרא"ש ז"ל, והרמב"ם ז"ל צה
 ברכות (פ"י הע"ז) כשהביא נוסח הברכה כ"כ כנראה ברוב הנוסחאות, גם בספר
 הסמ"ג (עשין כ"ז) והרב צעל העורים כן כתוב בהלכות ראש חדש (סי' תכ"ו) ע"ש, וכיון
 שכן היה לנו לומר רצון קונם ולדקדק ברצה בלשוננו, הלא תראה כמה חשו חכמים על
 הזכרנות שם שמים, שדקדקו ואמרו מניין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' קרבן אלא יאמר
 קרבן לה' עולה לה' תלמוד לומר קרבן לה' וכו', הרי לך שעם שלכאורא היה נראה הלשון
 שוב דקדקו שלא יזכר שם ה' בתחילה אולי לא יזכיר הדיבור הבא אחריו, כל שכן במקום
 שבלשון יש במשמעותו טעות ח"ו יורה על שתי רשיות חלילה.

וראיתי מן הוחיקים מדקדקים בלשונם ואומרים רצון קונם, אצל לפי ששמעתי שבמקום
 שנשאלה השאלה הלציו פני האיש אשר אמר קוניהם וקראוהו עושה, אומר שלא
 עוב עשו, שלשון זה מקרא כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים. בתורה, חטאו
 משקה מלך מזרים והאופה לאדוניהם למלך מזרים (בראשית מ א) והכוונה אדון שלהם,
 האמת שלשון אדנות בכל מקום הכי הוי כנזכר בדברי המפרשים ז"ל. בנביאים, בורא
 השמים ונוטיהם (ישעיה מז ה) כפי פי' רד"ק עם שצאו פירושים משונים בכתוב.
 בכתובים, ישמח ישראל בעושי (תהלים קמט ב), גם מלאנו ידע שור קונהו (ישעיה א ג)
 ולא אמר קונם.

[אוצר החכמה]

והטעם נראה לי שה"א השורש נכתב בכתוב ולפי זה אין מן החימה שנאמר קונהם, שאין
 בה"א מן הריבוי כי אם מן השרש, ובא נוספת (בחיבת) [בחיבה] בכוני, ולפי זה
 אין לומר ומפארים ליוצרים, לפי ששורשו יצר והה"א שם בהכרח מורה על הריבוי ולא מן
 השרש, ומאדוניהם אין להקשות שכבר כתבתי שכל לשון אדנות כך הוא.

ובגמ' פרק אף על פי (כתובות נ"ח ע"ב) באומר יקדשו ידיך לעושיהן כתבו רש"י וחוס'
 ז"ל פי' להצ"ה, והרמב"ם ז"ל פ"ו מה' ערכין הכ"ח כתב ז"ל, אמר לה יקדשו
 ידיך לעושיהן כל מעשה ידיה קדש וכו', ע"כ. ולפי החילוק שכתבתי נוחא, דעושהן ששורשו
 עשה והה"א מן השרש וכן כל כיוצא בזה הנראה לע"ד. הלכך אם ראינו להמון העם
 שמורגלים בלשון לומר קוניהם ואפילו למי שידע ספר אין למחות בידם, שודאי יכוין למה
 שכתבתי שכך הם הצגת הדברים והכוונה קונה שלהם...

ט) והנה מדברי כולם נראה שלא היה לפנייהם מה שכתב מהר"ש סופר בסדורו [המהר"ל
 מפראג ה"ל אות ו' קדים קצת להמהרש"ם], ואשר על כן כל הענינים הללו
 טעונים עיון ובירור רב, ומאן מפיהם להכריע בזה אחרי שכל גדולי דורו של מהר"ש סופר
 הנז' סמכו ידיהם עליו ועל סדורו. השר"ת יאיר עייניו בתורתו ויקרב קץ הפלאות, ויקוים
 בנו מש"כ הרמב"ם צפ"א מהלכות מלכים ה"ד על מלך המשיח שיחגלה צ"ב: "ויחקן את
 העולם כולו לעבוד את ד' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם
 בשם ד' ולעבדו שכם אחד", אכ"ה.

הודאה ובקשה

אודה ד' בכל לבבי ואכבדה שמו לעולם, אשר החייני וקימני וזיכני לראות גמר עריכת ספרי "אמרי חב"ר", המכיל את ארבעת הספרים החשובים "עברת השבת כהלכתה" ח"ג, "צרכות החיים תנינא", "יקרא דשכבי", ו"אות חיים תנינא", אשר המה גולת הכותרת למערכה רחבה ונכבדה של כל הספרים אשר עפחתי ורציתי עד היום הזה, ה"ה ספרי "צרכות החיים" ז"ת, "מכלכל חיים בחדש" ז"ת, "חיים וחסד השלם" [שנדפס בספרי "אות חיים"], צענין הניקוד הנכון של תיבת "הגשם" שצרכת הגבורות וצענין היה"ר שרצים נוהגים לאמרו בין החקיעות, שהלד השוה שבהם הוא שצנייהם נפלו שבושים מכאיצים וקנו שציתת צהרם בית ישראל, ועתה ברחמי השי"ת וחסדיו המרובים זכיתי לגדור קצת פרטת הכרם ולפרסם צרצים הדך הנכונה צענינים אלו.

אוצר החכמה

אה"ח 1234567

גם זכיתי לערוך מערכה רצת היקף בשם "עברת השבת כהלכתה", צנידון עבילת אנשים לעברה ולחוספת קדושה לכל סוגיהם ופרטיהם, אשר רוכזו וסודרו על ידי לפי סדר ענינים יסודי, הכולל פסקי הלכות וחקרי דינים וצירורים יחד עם לקוטים מספרי יראים והנהגות קודש, המהוים חטיבה מושלמת של ג' חלקים שהשלישי שבהם נדפס בספרי "אמרי חב"ר" דנן.

המערכות הענקיות הללו, אשר החפשו והסתעפו לכוונים נרחבים מעבר לחוכן המדויק שעליהם הושתחו בתחלת המחשבה, כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים במפתח שבתחלת כל ספר וצ"חוכן הענינים" ו"מפתח הספרים" המפורע הנלמד לכל אחד מהספרים שחברתי, גררו אחריהן את האורך החיוני לערוך "מפתח ערכים" מסודר לספרים אלו ולהדפיסו בסוף החלק הראשון של ספרי "אמרי חב"ר" דנן [עיין בהקדמות למפתחות אלו]. אולם צדק תאמר עליהם המליצה "אפס קלבו תראה", ציחם לכמות האדירה של החומר עליהם מיוסד מפתח הערכים.

במרוצת השנים זכיתי גם להדפיס ולהפין בקרב ישראל את הספרים "חיים צרלנו", ה"ה תשובותיו של א"ד מו"ר הג"מ משה חיים גרינפעלד ז"ל הי"ד האצ"ד ור"מ סענפעטער, ואת חידושי האגדה שלו ששרדו הדפסתי בחוך ספרי "אות חיים" הנז'. גם ערכתי והצאתי לדפוס את ספר חידושים, הכולל חידושי תורה על מסכת זבחים ול"צ מערכות של חידושי סוגיות וכן בערות על הרבה מסכתות שצ"ס, השי"ת יזכני לראותו בהגמרו עלהיו"ע ולהפילו בקרב ישראל למען כבוד תורת המחבר הק' ז"ל ז"ע.

אדאביו והכי בא לידי הסדור הקדוש הנוסד על כוונות הארז"ל הידוע בשם סדור ה"ר שצתי ז"ל מראשקוב, עם הוספות ותיקונים שנכתבו בגליונות הסדור ע"י בנו הרה"ק ר' משה יוסף ז"ל מראשקוב והדפסתי בשם "חקון בית רחל" [בספרי "אות חיים" הנזכר] בהסכמת חכמי הדור, ובחוספת דברי מוסר מסה"ק אודות עניית חמן ואיסור שיחה בעילה בשעת חפלה.

ובספרי "אמרי חב"ר" הנוכחי הדפסתי הספר "יקרא דשכבי" אודות שמירת מקום מנוחתם של מתי ישראל, וספר "אות חיים תנינא" הכולל צירורים וחקרי הלכות